

Musen som bröt mot lagen

Lawrence Lessig, "The Grey Album" och hur upphovsrätten sätts i nytt ljus i den digitala verkligheten

Kan populärmusik bli mer interaktiv än "The Jay-Z Construction Set"?

Triggade av de senaste månadernas uppsjö av remixer av världsstjärnan **Jay-Z:s** kritikerhyllade "The Black Album" kompilerade pseudonymerna **Claire Chanel** och **Scary Sherman** en CD-ROM med nio olika variationer på albumet, samtliga remixade av diverse producenter, inkluderande även den acapellaversion som gjorde det möjligt för remixerna att florera i första hand. På CD-ROM:en inkluderas även 1200 bilder samt ett par hundra MB med samplningar.

I sammanhanget bör nämnas att samtligt material på CD-ROM-skivan redan fanns tillgängligt på Internet. De anonyma upphovsmännen till "The Jay-Z Construction Set" såg snarare sin uppgift som huvudsakligen redaktionell; helt enkelt att sälla och göra det enklare för den klåfingrige Jay-Z-diggaren att hitta de mest obskyra, inofficiella remixarna och därtill tillverka sina egna.

Den flod av remixer vars absoluta klimax nu markeras av denna originellt sammansatta verktygslåda är en typisk produkt av den illegala nedladdning av musik som gjorts möjlig av bredbandsrevolutionen. Nedladdade samplningar från låtar, ihopmixade med samplningar från andra, vitt skilda ursprungsljud ger chansen att låta även den mest omusikaliska musikkonsument att bli kreativ.

Denna leklusta tog tidigare i våras plötsligt oanade mediala proportioner när hiphopproducenten **Brian Burton**, mer känd som **DJ Danger Mouse**, använde originalinspelningar av The Beatles som fundament till sin egen klon av Jay-Z:s ovannämnda. Tidningar som Rolling Stone och The Observer skrev långa hyllningar till detta "The Grey Album" – sammansatt uteslutande av Jay-Z:s rap och element från **The Beatles** "The Beatles" ("The White Album") – och hundratusentals musiklyssnare laddade ner albumet, som ursprungligen endast släpptes i strikt limiterad upplaga.

Självklart dök orosmoln snabbt upp på horisonten. EMI, som äger rättigheterna till The Beatles samtliga inspelningar, förklarade "The Grey Album" olagligt och hotade de butiker som saluförde det med åtal. Internetpubliken visade sig dock vara en snabbt mobiliserande styrka att räkna med.

En hel webbsajt dedikerades till försvar för Danger Mouses visionära ljuddokument i den juridiska strid som tog vid. Tisdagen den 24 februari utseddes till "The Grey Tuesday", en dag då webbsajter världen runt visade sin sympati för denna prövning av upphovsrättens gråskalor.

Kampanjen visade sig bli en succé, något som enligt grundarna av "The Grey Tuesday" knappast förvånade. Sajten skryter med över 100 000 nedladdade album under denna enda dag. Och, som tumregeln för Internet lyder, för varje kopia i omlopp kan räknas många fler. EMI må ha slitit sitt hår i förtvivlan, men om man ser till det kortvariga uppsving i försäljningen av förlagan "The White Album" som enligt uppgift ska ha följt uppståndelsen kring dess gråare uppföljare kanske man ska negligera den metaforen.

Grunden till den uppenbara konflikt som föreligger kan sammanfattas som en motsättning mellan ett konstnärligt ideal som förordar anarkistisk skaparlusta, och ett marknadsanpassat ideal som istället förordar maximal reglering av de musikstycken som sätts i omlopp. Kortfattat kan det förra idealet sägas premiera konsumentens frihet medan det senare premierar producentens/distributörens roll.

Som mediefenomen är albumet, åtminstone historiskt sett, banbrytande, då det för första gången innebär att ett album distribuerat nästan uteslutande över Internet får en sådan genomslagskraft. För det handlar om mer än en pojkstrecksaktig plojinspelning – ”The Grey Album” har av publik och recensenter redan utropats till en sant modern hiphopklassiker, och onlinespridningen av det tangerar världsartister som **Britney Spears**, **Outkast** och **Ludacris**. Stora pengar är på spel, med andra ord.

Nedladdning är ett ord i tiden. Med striktare EU-regler runt hörnet väntas skivindustrin i framtiden slå ner hårdare mot spridare av illegala mediefiler på nätet. Vi kan, som i USA häromåret, komma att se en utveckling där tolvåringar med olagligt material på pappas hårddisk per automatik blir stämplade som brottslingar. Vi ser redan – såsom ovannämnda historia exemplifierar – en verklighet där samplande musiker får se villkoren för att göra sin musik radikalt omdefinierade.

Lawrence Lessig, omtalad juridikprofessor vid Stanford University och en av de ledande debattörerna inom den debatt om upphovsrätt och intellektuellt kapital som rasat ända sedan Internet blev ett ord i var mans mun, är just nu aktuell med en ny bok, som anknyter direkt till ovannämnda dilemma.

1999 skrev han ”Code and Other Laws of Cyberspace”, ett av de första verk som klargjorde även för lekmän hur Internet fysiskt styrs av de program det är uppbyggt av. Sedan dess har han varit ett av de ledande språkrören för den rörelse som kommit att protestera hur nya tillämpningar av upphovsrätten kommit att innebära en i praktiken radikal minskning av vår uttrycksfrihet. Speciellt när det gäller verk som direkt bygger på andra verk, som i fallet ”The Grey Album”.

Huvudtemat i ”Free Culture – How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity” (Penguin Press, 2004) är att kulturell kreativitet har underminerats av de multinationella konglomerat av upphovsrättsinnehavare genom de, historiskt sett, drastiskt förstärkta lagliga medel dessa har tilldelats. För Lessig har dagens kultur kommit att bli en kultur där man snällt måste be om lov för att få modifiera och addera till det förflutna – med andra ord motsatsen till en fri kultur, där det förflutna ligger öppet att ständigt omdefinieras.

Kruxet är att såväl film- som TV-, radio-, och även skivindustrin som vi känner dem samtliga ursprungligen tog sina idématerial från gångna tiders medieformer. De var dåtidens ”remixare” och grundlade på så vis nyskapande berättarformer som kom att revolutionera världen. Rockens dinosaurier, artister som **Elvis**, The Beatles och Rolling Stones, kickstartade själva sina karriärer genom att spela in coverversioner av svarta amerikanska rhythm’n’bluesartister. Vissa av dessa artister fick sent i livet se ekonomiskt utdelning för de lån dessa jätteartister med en kolonistors hängivenhet gjorde sig skyldiga till.

Ironiskt nog var The Beatles en av de tidiga grupper som nydanade sampling som kulturform. ”The Grey Album” ter sig än mer skarpsinnig i jämförelse och leder, såsom bra hiphopalbum bör göra, återigen tankarna till det **Jean Baudrillard** kallar simulacrum; en kopia baserad på en kopia.

Lessig tar i sammanhanget ofta och gärna Disney som exempel. Av samtliga filmer företaget har producerat, alltsedan ”Steamboat Willie” från 1928, parafraserar eller bygger många på redan existerande verk. Ovannämnda film var en **Buster Keaton**-parodi, ta andra exempel: ”Skönheten och Odjuret”, ”Robin Hood”, ”Snövit”... Vad är inte dessa verk annat än uppdaterade, raffinerat anrikade versioner av gammalt, redan existerande tankegods? Upphovsrätten för den första Musse Pigg-karakteren, registrerad 1928, låg på bordet att löpa ut och göras offentlig år 2003.

Som vi vet hände aldrig detta. Den amerikanska kongressen lagfäste 1998 att Disney kan behålla Musse till 2023. Den ursprungliga amerikanska lagstiftningen för upphovsrätt gjorde klart att den inte skall vara längre än 14 år från verkets tillblivelse – genom åren har den successivt förlängts till att nu gälla 95 år för en skapelse såsom Musse.

Lessig poängterar att de källor företag som Disney kunde kapitalisera var offentliga, öppna för alla att omtolka och spinna vidare på. Utan denna grundförutsättning hade inte Disneys imperium sett dagens ljus. Och, mer centralt för Lessigs argument, precis lika förutsättningslöst som Disney använde sig av exempelvis bröderna **Grimms** verk, vägrar de nu låta andra kreatörer använda sig av Disneys egna verk. Vad som kunde ha varit en rik mylla av material från diverse backkataloger har idag istället blivit en karg stenöken.

Men Disneys figurer är ju deras egendom. Bör inte lagens uppgift vara att alltid skydda egendom? Lessigs svar är att vi alltid har behandlat kulturell egendom, intellektuellt kapital, annorlunda jämfört med traditionell egendom. Att se de två som samma sak är att fundamentalt försvaga möjligheten för innovatörer att skapa, fortsätter han. Själva nyckeln till kreativitet ligger i att kontrollen av intellektuellt kapital aldrig blir fullständig och absolut.

Internet borde få oss att omvärdera de förhållanden under vilka upphovsrätten var tänkta att gälla, eftersom det är uppenbart att dagens förhållanden aldrig kunde förutses av de som drog upp riktlinjerna för lagen. Det som tidigare innebar en ickereglerad användning av ett skyddat verk (att låna ut, återberätta, sälja begagnat, etc) innebär genom Internets fysiska karaktär att vi har att göra med ytterligare en kopia satt i omlopp, och plötsligt faller användningen därmed under upphovsrätten.

Digital teknik har givit oss oanade möjligheter att samla in, sätta samman och sprida text-, ljud- och bildmaterial. Vem som helst kan sätta ihop en "best of"-kavalkad med gamla filmklipp, ljudsnuttar, eller faktasidor för att sedan spara ned på CD. Rip, mix, and burn.

Samma material kan därutöver, som vi såg med "The Grey Album", mångfaldigas över nätet, med blixstens hastighet och med minimal ansträngning, till bästa vänner likväl som till vilt främmande människor på andra sidan världen.

Men lagen hindrar oss. Den inte bara hindrar oss om vi har kommersiellt uppsåt – fullständigt ickekommersiella projekt strandsätts likväl. Den inte bara hindrar oss att använda material vars skydd fortfarande är ekonomiskt sett rättmätigt, då originalinnehavaren fortfarande gör vinst på det – den hindrar oss att använda oss av material som sedan länge saknar ekonomiskt värde för originalinnehavaren. Varför finns det till exempel så få arkiv med medieinnehåll från vår samtid tillgängliga på nätet?

"Free Culture" tydliggör härmed några fundamentala problem. Lessig pekar på hur situationen skulle kunna vändas. Grundargumentet är att återknyta till det Lessig definierar som "ursprungstanken" med upphovsrätten. Han förordar en förkortad period (målsättningen är de 32.2 år som var genomsnittet 1976), tydligare definitioner av vilka användningar av verk som kan anses accepterbara, samt registrering av rättighetsinnehavare vilket möjliggör enklare spårning av originalkällan.

Enligt dagens lagstiftning går det att uppskatta närmare 60 miljoner amerikaner till lagbrytare. Alla dessa - användare av så kallade peer-to-peer-nätverk - är potentiella mål för att få sina datorer beslagtagna och tillhörigheter pantsatta inför faktumet att bli stämnda på hundratusentals dollar. Skivbranschen har, tveklöst, ett problem på sina händer. De lagliga betaltjänster, likt Apples framgångsrika iTunes,

som är enkla, snabba, och billiga nog att utkonkurrera de illegala nätverken innebär ett sätt att minimera piratnätverkens skadeverkningar. En annan lösning (mer tänkbar för svenskar än för amerikaner dock?) är att införa generella tilläggsavgifter på de abonnemang på bredbandstjänster och brännbara digitala media, som är nödvändiga för "hemmapiraten". Dessa avgifter skulle sedan kunna bekosta artisternas verksamhet.

En kompletterande lösning bygger på den idé som används när artister spelar in covers av andra band, där betalandet av en given klumpsumma ("compulsory license") tillåter nyskapande återanvändning av originalinspelningar. Dagens system när det kommer till sampling, där tillämpliga procentuella royaltys betalas ut åt den originalinspelande artisten, är ekonomiskt rationellt, men innebär samtidigt ett veto hos originalartisten. Med andra ord: om inte Beatles är med på noterna, bjuds heller inte på någon nyskapande användning av deras material. Gråzon. Här är vi idag. Gång på gång ser vi det, och, om vi får tro Lessig, vi kommer än oftare få se att allt material som anses det minsta kontroversiellt eller omdefinierande blir per automatik dömt ut på förhand. Lessig liknar situationen med Sovjetunionen under Brezjnev (s. 128). Det är ingen tvekan om vem som privilegieras.

Lessigs argument är inte bundet till ideologisk hemvist: såväl vänsterorienterade kulturskribenter som de mest förhårdade marknadsliberaler kan vara ense om att överreglering kväver uttrycksfrihet, innovation och nyetablering. Huvudargumentet i "Free Culture" är att vi under de senaste trettio åren sett en drastisk ändring, ja förvridning, av vårt gemensamma regelverk för upphovsrätt, till förmån enbart för de multinationella företag som för närvarande kontrollerar mainstreammediernas innehåll.

Det kanske starkaste uttrycket för denna ändring i lagstiftningen är 1998 års Digital Millennium Copyright Act, som inneburit att ens intentionen att kringgå kopieringsskydd blir olaglig – oavsett inkräktarens planer att sedan använda det aktuella upphovsrättsskyddade materialet. Kan det ha varit hotet av ett så öppet, gränsöverskridande medium som Internet som fick lagstiftarna att så oåterkalleligt slå galler runt vår populärkultur? Internet, som enligt Lessig fortfarande är ett medium under utveckling, riskeras att kvävas i sin linda av den extrema protektionism som omger det.

Att medvetet förbise den komplett ändrade situation som digitaliseringen av medieinnehållet inneburit, och att vägra återupprätta idén om en gemensam kulturell offentlighet har att göra med en extrem utvecklingsrädsla. Denna rädsla, läser jag mellan raderna, bygger på en liknöjdhet som är farligt sammankopplad med en misstro på offentliga system i allmänhet och en likgiltighet inför det oligarkiska maktblock av marknadsanpassade sovjeter hållet under vingarna av USA:s nuvarande politiska regeringskomplex. Vi får aldrig glömma att vi här talar om ett maktblock som hellre låter 17 miljoner afrikaner dö av AIDS än att kompromissa med sina idéer om äganderätt och intellektuellt kapital, påminner Lessig.

"Free Culture" är det sundaste oppositionella inlägg mot denna maktordning du kommer att läsa i år, och ett av de mest omedelbara inlägg för demokrati och mot protektionism jag någonsin läst. Möss kan ibland ryta, och sätta igång de märkligaste ting.